

KOKIA KALBOS DALIS YRA DALYVIS?

Santrauka

Straipsnyje apžvelgtas dalyvio priskyrimas kalbos dalims pradedant nuo indoeuropiečių prokalbės gramatikos, kurioje jis buvo laikomas būdvardžiu, toliau aprašant antikos laikų gramatikas, kur jis užėmė savarankiškos kalbos dalies vietą, ir aptariant XX a. gramatikas, kuriose teigiama, kad dalyvis yra veiksmažodžio forma. Galiausiai XXI a. lietuvių kalbos mokomojoje literatūroje bei plačiajai visuomenei skirtuose tinklalapiuose pastebimas polinkis pripažinti dalyviui savarankiškos kalbos dalies statusą. Taip pat aptariamas požiūris į dalyvį kitose (anglų, vokiečių, rusų) kalbose.

Toliau pateikiami argumentai, kodėl dalyvis laikytinas savarankiška kalbos dalimi, parodant gramatikų teiginių, kuriais grindžiamas dalyvio laikymas veiksmažodžio forma, trūkumus. Vieno jų esmė tokia, kad dalyvis reikalingas veiksmažodžio sudėtiniam laikams sudaryti. Tačiau šiam tikslui tinka tik nedidelė dalis dalyvių: esamojo ir būtojo kartinio laikų vardininkai. Visos kitos formos (likę linksniai ir laikai), o jų yra nepalyginamai daugiau, veiksmažodžio laikams sudaryti nenaudojamos, bet jos vis tiek laikomos veiksmažodžio formomis.

Reikia pabrėžti, kad dalyvis neturi tokių formų, kurios neitų pažyminiais, vadinasi, su būdvardžiu dalyvis turi daugiau bendrų bruožų nei su veiksmažodžiu.

Neįtikinantis yra teiginys, kad dalyviai priskiriami veiksmažodžiams dėl rūšies kategorijos, kuri juos jungia su veiksmažodžiais, nes asmenuojamieji veiksmažodžiai neturi rūšies morfemų, taigi ir rūšies nereiškia. Todėl negali dalyvių su veiksmažodžiais sieti tai, ko veiksmažodžiai neturi.

Pastebėta dar ir daugiau neaiškumų dalyvį laikant veiksmažodžio forma: atsiranda nenuoseklumų apibūdinant veiksmažodį: tiek vienatomėje, tiek tritomėje lietuvių kalbos gramatikoje apibrėžiant veiksmažodį išvardijamos tik asmenuojamojo veiksmažodžio

morfologinės kategorijos. Logiškai tokiu atveju turėtų būti išvardijamos visos, taigi ir linksnis bei giminė, t. y. tai, ką turi dalyvis, jei jau jis yra laikomas veiksmažodžio forma.

ESMINIAI ŽODŽIAI: gramatika, kalbos dalys, veiksmažodis, veiksmažodžio formos, dalyvis, padalyvis, pusdalyvis.

DAIVA ŠVEIKAUSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

daiva.fmf@gmail.com